

ATVĒRTĀS SABIEDRĪBAS INSTITŪTS
PIRMSIESTĀŠANĀS ES MONITORINGA PROGRAMMA

Pirmsiestāšanās
procesa ES
monitorings:

Tiesu varas neatkarība

ZIŅOJUMS

LATVIJA

2001

Izdevējs

OPEN SOCIETY INSTITUTE

Oktober 6 u. 12
H-1051 Budapest
Hungary

400 West 59th Street
New York, NY 10019
USA

© OSI/EU Accession Monitoring Program, 2001
All rights reserved

EU ACCESSION MONITORING PROGRAM

Oktober 6 u. 12
H-1051 Budapest
Hungary

IZDEVUMS PIEEJAMS INTERNETĀ

<www.eumap.org>
<www.politika.lv>

Tulkojums no angļu valodas.
Izdevuma eksemplārus angļu valodā var pasūtīt:
Central European University Press
Nador u. 15
H-1051 Budapest
Hungary

Iespiests uz Xerox DocuTech. 2001. gada oktobris
Tirāža: 490 eks.

Saturs

Pateicības.....	5
Priekšvārds.....	7
Ievadvārdi.....	9
Tiesu varas neatkarība pirmsiestāšanās procesā ES....	11
Tiesu varas neatkarība Latvijā.....	67

Pateicības

Atvērtās sabiedrības institūta Pirmsiestāšanās ES monitoringa programma izsaka pateicību visiem, kas veica pētniecības darbu un sagatavoja monitoringa ziņojumus. Galīgo atbildību par šo ziņojumu saturu uzņemas programma*.

Bulgārija	Alexander Arabadjiev	<i>Bulgārijas Konstitucionālās tiesas bijušais tiesnesis</i>
Čehija	Lucie Atkins	<i>Centrāleiropas universitāte</i>
Igaunija	Jaani Ginter	<i>Tartu universitāte</i>
Latvija	Anita Usacka	<i>Latvijas Konstitucionālā tiesa</i>
Lietuva	Linas Sesickas	<i>Bernotas & Dominas GLIMSTE</i>
Polija	Hanna Suchocka	<i>Parlamenta deputāte</i>
Rumānija	Horatiu Dumitru	<i>Musat&Asociatii</i>
	Monica Macovei	<i>Rumānijas Helsinku komiteja</i>
Slovākija	Jan Hrubala	<i>Vides un sabiedrības aizstāvības centrs</i>
Slovēnija	Ales Zalar	<i>Slovēnijas Tiesnešu biedrības prezidents</i>
Ungārija	Zoltan Fleck	<i>ELTE Eotvos Lorant Zinātņu universitāte</i>

Tāpat mēs gribētu pateikties visiem, kas recenzēja un komentēja šo ziņojumu projektus: Aija Branta, Bill Burke-White, Venelin Ganev, Zdenek Hraba, Daiga Iljanova, Matjaz Jager, Peter Kresak, Ants Kull, Ieva Morica, Wiktor Osiatynski, Peep Pruks, Cornelio Sommaruga, Balazs Toth, Renate Weber, Marek Zubik.

Lielu ieguldījumu šo ziņojumu tapšanā ir devis arī Konstitucionālās un tiesību politikas institūts.

Konsultatīvās padomes locekļi: Tiesu varas neatkarība

Giuseppe Di Federico	<i>Boloņas universitāte</i>
Lech Garlicki	<i>Polijas Konstitucionālā tiesa</i>
Ernst Markels	<i>Austrijas Augstākā tiesa; Eiropas Tiesnešu asociācija</i>
Andras Sajo	<i>Centrāleiropas universitāte</i>
Stefan Trechsel	<i>Cīrihes universitāte</i>

Vairākās kandidātvalstīs ASI organizēja arī apaļā galda diskusijas, lai uzklausītu ekspertu kritiku un viedokļus par šo ziņojumu projektiem. To dalībnieku vidū bija valdību, Komisijas delegāciju un pilsoniskās sabiedrības pārstāvji. Šo tikšanos dalībnieku saraksti ir Pirmsiestāšanās ES monitoringa programmas rīcībā, un tie ir pieejami interesentiem (<euaccession@osi.hu>).

Pirmsiestāšanās ES monitoringa programma

Rachel Gugliemo	<i>programmas direktore</i>
Karoly Bard	<i>juridiskā konsultante</i>
Henrikas Mickevicius	<i>juridiskais konsultants</i>
Timothy Waters	<i>juridiskais konsultants</i>
James A. Goldston	<i>direktora vietnieks, Atvērtās sabiedrības institūts</i>
Anfrea Gurubi Watterson	<i>programmas asistente</i>

* Vārdiem un uzvārdiem šajā uzskaitījumā saglabāta izdevuma angļu oriģinālversijas rakstība.

Priekšvārds

Atvērtās sabiedrības institūta Pirmsiestāšanās ES monitoringa programma tika uzsākta 2000. gadā, lai veicinātu neatkarīgu tā procesa monitoringu, caur kuru Eiropas Savienība izskata iestāšanās pieteikumus no desmit Centrāleiropas un Austrumeiropas kandidātvalstīm. Programmas mērķis ir dot ieguldījumu šajā vēsturiskajā procesā, izstrādājot monitoringa ziņojumus kā papildinājumu tam novērtējumam, ko jau veic Eiropas Komisija, kā tas parādās ikgadējā Progresā ziņojumā par kandidātvalstu virzību uz atbilstību iestāšanās kritērijiem. Eiropas Savienības paplašināšana ir pozitīva attīstības tendence, un neatkarīgs monitoringa ir viens no līdzekļiem, kā vairo tās labvēlīgos rezultātus gan kandidātvalstīs, gan arī pašā ES.

Saskaņā ar plašākiem Atvērtās sabiedrības institūta mērķiem programma veic monitoringu par atbilstību politiskajiem dalības kritērijiem, ko 1993. gadā Kopenhāgenā definēja Eiropas Padome:

Dalībai nepieciešams, lai kandidātvalsts būtu nodrošinājusi to institūciju stabilitāti, kas garantē demokrātiju, likuma varu un cieņu pret minoritātēm, kā arī to aizsardzību.

Programma izskatīja progresā ziņojumus, lai noteiktu konkrētas tēmas monitoringam un noskaidrotu, kuri ir tie konkrētie politisko kritēriju aspekti, ko bieži uzsver arī pati Komisija: minoritāšu tiesības, tiesu neatkarība un korupcija. Tāpat arī tika uzsākts monitoringa par ceturto svarīgāko tēmu gan Komisijai, gan ASI: sieviešu un vīriešu iespēju līdztiesību.

Monitoringa ziņojumus izstrādāja neatkarīgi eksperti un/vai organizācijas katrā no desmit kandidātvalstīm, balstoties uz metodoloģiju, ko ASI izstrādājis ar starptautiskas konsultatīvas padomes palīdzību. Šī metodoloģija izmanto pastāvošos starptautiskos un Eiropas tiesu neatkarības standartus, lai izveidotu struktūru, pēc kuras analizēt kandidātvalstu attiecīgo likumdošanu, institūcijas un praksi.

Katru ziņojumu projekta stadijā recenzēja attiecīgās valsts eksperts un starptautiskā konsultatīvā padome. Pēc tam deviņās kandidātvalstīs tika organizētas apaļo galdu diskusijas, lai uzklāusītu valdības amatpersonu, pilsoniskās sabiedrības organizāciju, tiesu sistēmas pārstāvju, kā arī pašas Komisijas kritiku. Gadījumos, kad šādu apaļā galda diskusiju

noorganizēt nebija iespējams, projektus izsūtīja pa pastu, lai saņemtu komentārus. Ziņojuma pēdējā versija tika būtiski rediģēta, ņemot vērā šī procesa laikā saņemtās piezīmes un kritiku. Programma uzņemas pilnīgu redakcionālu atbildību par šo galīgo versiju saturu.

Ievadvārdi

Kopš 2000. gada 7. novembra Eiropas Savienībai ir sava Cilvēktiesību harta. Kaut arī šim dokumentam nav juridiska spēka, tas ir kā karogs, kas apliecina Eiropas Savienības uzticību modernās pasaules pamatvērtībām un dalībvalstu kopējiem mērķiem, kā arī to, ka kandidātvalstu progress tiek vērtēts arī cilvēktiesību jomā.

Bez šaubīšanās varu apgalvot, ka tiesu varas neatkarība ir ne tikai cilvēktiesību ievērošanas, bet arī tiesiskas valsts stūrakmens. Taču starptautiskajos cilvēktiesību aizsardzības instrumentos tiesu varas neatkarībai un objektivitātei ir necila vieta. Tās ir paslēptas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantā un Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14. pantā.

Taču tiesu varas neatkarības patiesā nozīmība pieder citai – ne individuālo tiesību kategorijai. Mēs caur to saskaramies ar valsts veidošanas pamatprincipu, to pamatu “no kā ir konstitūcijas izsapņotas”. Galu galā ne likumdevēja vara, ne izpildvara nav tās, kas nepieļauj ieslīgšanu totalitārisma.

Neatkarīga tiesu sistēma uztur tiesisku valsti, nerealizējot nevienas konkrētas politiskās partijas mērķus un nevilcinoties spriest par labu vājajiem.

Modernās demokrātijas nevar funkcionēt bez sadarbības ar saviem pilsoņiem. Tiem ir jārada sajūta, ka “*tua res agitur*” (“Tas viss *tevis* dēļ”), attiecībā uz tām politiskajām vienībām, kurās viņi dzīvo – vai tā būtu komūna vai pilsēta, province vai valsts. Tas prasa dziļu ticību institūciju pareizai darbībai, “pareizai” izprotot kā – likumam atbilstošu.

Ir pamatots iemesls īpašu vērtību veltīt valstīm, kurās divas paaudzes nodzīvojušas komunistiskajā režīmā. Tā laika tiesu varas loma ir labi zināma: to “interpretācijas metodei” ir plaši zināms apzīmējums – “spriedums pa telefonu”. Kad pēc dzelzs priekšvara krišanas Centrālās un Austrumeiropas tiesnešiem tika organizēts pirmais seminārs par taisnīgu tiesu, vairākiem dalībniekiem nebija nekāda priekšstata par to, kas vajadzīgs neatkarīgai tiesu varai. Man uzdeva jautājumu: “Kā lai tiesnesis zina, kā viņam vajadzētu spriest?”

Mēģinot atbildēt uz šādiem pamatjautājumiem, Eiropas Savienības dalībvalstis ir sapratušas, ka nepietiek ar tehnisku zināšanu nodošanu vai finansiālas palīdzības sniegšanu

tiesu varas infrastruktūrai, kaut gan arī tas ir vajadzīgs. Tai daudz vairāk ir vajadzīga un tai vajadzētu noskaidrot, kādas ir kopējās vērtības un standarti, noskaidrot un noformulēt, ko 21. gadsimta Eiropā demokrātiskām valstīm nozīmē tiesu varas neatkarība.

Pēdējo desmit gadu laikā ir panākts ievērojams progress. Taču šis process, bez šaubām, vēl nav galā, un kandidātvalstis gaida jauni izaicinājumi. ES kandidātvalstu reģiona praktizējošie juristi man ir teikuši, ka vēl tāls ceļš ejams, daļēji tādēļ, ka smagajā ekonomiskajā situācijā ir grūti ieviest ilgspējīgas reformas pat tik vienkāršā lietā kā pienācīga atalgojuma nodrošināšana tiesnešiem.

Šis Atvērtās sabiedrības institūta sagatavotais pētījums ir lielisks aizsākums un provokatīvs izaicinājums. Pētījums ir veikts ar īpašu rūpību – tika sagatavotas ļoti detalizētas anketas, iesaistīti kompetenti vietējie autori, viņu darbu pārraudzīja starptautiska konsultatīva padome. Tas neapšaubāmi sniedz vispatverošāko un precīzāko priekšstatu par tajā aplūkoto valstu tiesu varas neatkarību. Varbūt tas kalpos kā paraugs turpmākiem pētījumiem par līdzīgiem jautājumiem ne tikai kandidātvalstīs, bet arī ES dalībvalstīs. Izvirzot svarīgus jautājumus, nākot klajā ar faktos balstītiem secinājumiem, šie ziņojumi varbūt nostiprinās tiesu varas neatkarību un likuma varu visā Eiropas Savienībā. Un ko vēl vairāk varētu vēlēties?

Stefan Trechsel
Cīrihes universitātes Krimināllikuma un procesa profesors,
bijušais Eiropas Cilvēktiesību komisijas prezidents